

УДК 373.2.016:33

РЕАЛІЗАЦІЯ АВТОРСЬКОЇ ПРОЕКТНОЇ ПРОГРАМИ «ЕКОНОМІКА ДЛЯ ДОШКІЛЬНИКІВ» У ПРОЦЕСІ ПЕРВИННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ 5-6-ТИ РОКІВ

Курінний Я.В.

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

У статті розкривається значення та поетапна реалізація авторської проектної програми «Економіка для дошкільників» у процесі первинної економічної соціалізації дітей 5-6-ти років в умовах дошкільного навчального закладу. Проаналізовані теоретичні аспекти зазначеної програми, інтегрований курс занять до неї. Визначені умови реалізації проектної програми. Виокремлено та схарактеризовано принципи впровадження проектної програми. Розкрито зміст поетапного впровадження програми в навчально-виховний процес дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: проектна програма «Економіка для дошкільників», Я-економічне, діти 5-6 років, субкультура, первинна економічна соціалізація особистості, дошкільний навчальний заклад, гра економічного спрямування.

Постановка проблеми. Сьогодні змушує розв'язувати життєві завдання високої новизни і складності, актуалізує необхідність поводитися компетентно в багатоваріантному світі, кваліфікувати щоденні події в житті за ступенем їх значущості, безпеки, корисності. Усе це посилює важливість процесу первинної економічної соціалізації особистості, починаючи з дошкільного дитинства, підвищення рівня економічної освіченості та економічної культури, що сприяють становленню сучасної, всебічно-розвинутої особистості. Практичне вирішення зазначеної стратегії забезпечить більш ранню психологічну готовність особистості до економічної діяльності та більш успішне її входження в систему соціально-економічних зв'язків сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення цього соціального явища здійснювалося з різних позицій, зокрема й зі соціально-педагогічних (Т. Алексеєнко, Ю. Богінська, Н. Заверико А. Капська, С. Курінна, В. Нікітін, Л. Мардахасєв, А. Мудрик, О. Рассказова, А. Рижанова, І. Рогальська, С. Харченко).

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що первинна економічна соціалізація ді-

тей 5-6-ти років має міцне науково-теоретичне підґрунтя. Зокрема, проблемі економічної освіти дошкільників присвячені дослідження як зарубіжних так і вітчизняних науковців (Н. Гавриш, Л. Гумерова, Г. Григоренко, Т. Дробишева, Р. Жадан, Н. Кривошея, К. Крутій, А. Сазонова, А. Смоленцева, А. Шатова).

Метою статті є – висвітлити забезпечення ефективності первинної економічної соціалізації дітей 5-6-ти років упровадженням авторської проектної програми «Економіка для дошкільників» у навчальний процес дошкільного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства економіка не тільки охоплює більшість сфер людської життєдіяльності, а й розширює межі своєї дії в міру ускладнення суспільних стосунків.

Філософська доктрина суб'єкта діяльності дозволяє поглянути на економічну соціалізацію особистості в широкому категоріально-концептуальному аспекті як на процес активного відтворення та перетворення індивідом соціального досвіду в економічній сфері, заснований на інтеріоризації норм, правил і цінностей суспільства, до якого належить індивід.

Категорія «економічна соціалізація особистості» відображає процес засвоєння соціального досвіду, його перетворення та входження особистості в економічне середовище. Це процес активної взаємодії із середовищем, в якому виявляються та формуються відповідні очікування, цінності, установки, здібності.

Безумовно, дошкільний вік визначає подальший розвиток особистості. На сучасному етапі серед дослідників триває пошук і розробка таких форм навчання та виховання дошкільників, які б сприяли усвідомленню дитиною нової соціально-економічної сфери життя.

Особлива роль у процесі первинної економічної соціалізації дітей 5-6-ти років належить грі економічного змісту (режисерські, сюжетно-рольові, дидактичні тощо).

Гра має неперевершене значення для цілісного розвитку дитини. В ігрових діях розвивається мова і мислення дитини, її почуття та сприймання світу, збагачується емоційна сфера. Саме в грі дитина набуває здатності поступатися власним бажанням, щоб підпорядковувати їх загальній меті, наслідуючи форми суспільних відносин людей, поступово опановує моральні норми й починає керуватися ними в своїх стосунках із дорослими та іншими дітьми (О. Малахова) [4]. Гра є джерелом формування нових, більш високих за своїм суспільним змістом, мотивів.

Гра в її специфічному змісті починається з перетворення реальної ситуації в уявлювану. Це не означає, що гра відходить від реальності, але, незважаючи на умовності, у ній є й реальне життя. Усе, чим гра живе і що вона втілює в дійсності, береться нею з дійсності. Вона виходить за межі однієї ситуації, відволікається від одних сторін, щоб глибше виявити інші. За допомогою гри людина входить у сферу різних видів діяльності людей, розвиває важливі психічні здібності, особливо творчу уяву як основу будь-якої творчої діяльності. Дитина розвиває себе не тільки як суб'єкта дії, але і як суб'єкта людських взаємин. Аналізу гри в дошкільному дитинстві присвячено численні дослідження.

Значний внесок у розробку теорії й практики гри зробили Н. Гавриш, Н. Захарова, А. Сазонова [2; 3; 5], які розглядають цінність ігор у вихованні дітей узагалі та в процесі формування взаємин між ними зокрема. В їхніх студіях представлена класифікація ігор; вимоги до них; а також заходи щодо підвищення ефективності їхнього використання. Г. Усова, досліджуючи ігри дошкільників, довела, що вони змінюються з віком, зокрема змінюються види ігор, вибір стає ширшим, а також урізноманітнюється палітра ролей, які задіяні в іграх дітей.

Гру розглядають як компенсаторну діяльність, що в символічній формі дає змогу задовольнити нездійснені бажання. Гра цінна тим, що відображає ставлення особистості до світу, що її оточує. Гра – стихія дітей; в іграх вони черпають сили, розвиваються фізично й духовно (Л. Віготський) [1].

Н. Волкова визначає гру як один із видів діяльності дитини, що полягає у відтворенні дій дорослих та стосунків між ними.

Т. Поніманська в дошкільній педагогіці приводить класифікацію ігор, яка використовується

в сучасній педагогіці: творчі та ігри з правилами. Окрему групу становлять народні ігри.

Вагому роль у розвитку теорії гри відіграв С. Рубінштейн. Він поділяв позицію про гру як про особливий вид діяльності, її особливий тип, що виявляє певне ставлення особистості до навколишньої дійсності.

Важливою для нас є думка про значення творчої гри, яка є наслідком зростаючої пізнавальної активності. У цьому змісті гра, не менше ніж інші види діяльності, несе в собі більше потенційних можливостей для розвитку дитини, формування якостей особистості. Як і будь-яка людська діяльність, гра за своєю природою соціальна, тобто має суспільний характер, здійснюється в історично певній системі соціальних відносин, які також неминуче проявляються в самій грі. На цю ознаку вказував свого часу Л. Віготський, відзначаючи, що «у дитини в процесі гри виникають та виробляються прийоми підкорення власної поведінки правилам поведінки колективу, потім ця організація, що виникла, перетворюється у внутрішню функцію поведінки та стає власною психічною функцією» [1].

В іграх дітей відбувається, на думку Л. Віготського, дієве формування соціальної особистості, оскільки гра дитини спрямована, головним чином, на діяльність соціального характеру. Дитина бачить діяльність дорослих людей, які її оточують, у грі же опановує основними соціальними взаєминами і проходить школу свого майбутнього соціального розвитку. Цей аспект знайшов своє відбиття в дослідженнях його учнів та послідовників (Л. Венгера, О. Запорожця, О. Леонт'єва, Д. Ельконіна) [6]. Науковці підкреслюють, що гра сприяє усвідомленню дитиною соціально прийнятних етичних норм поведінки, у грі ці норми стають її власними, а не нав'язаними ззовні. Гра є тим механізмом, що переводить зовнішні вимоги соціального середовища у власні потреби дитини. Відтак, гра – найкраща підготовка до майбутнього життя, у грі дитина вправляється та розвиває ті здібності, які знадобляться їй у майбутньому.

Обгрунтовуючи вибір гри як ключового засобу розв'язання завдань дослідження, ми взяли до уваги висновок Н. Гавриш [2], що максимальний ефект у реалізації природних можливостей дошкільника досягається лише в тому випадку, якщо використовувані методи й форми виховання відповідають психофізіологічним особливостям дітей дошкільного віку. Близька позиція висловлена й у дисертаціях Л. Гумерової, О. Козлової.

Отже, результати теоретичного аналізу й дослідно-експериментального дослідження дозволили дати структурно-змістовну характеристику гри дітей як педагогічно організованого явища, виділивши низку її параметрів.

Під природою гри ми розуміємо: ігрову свідомість, ігрове світовідчуження, несвідоме, усунене від буденно-ділових установок життя, радісне самопочуття, бадьорість, активний життєвий тонус, уяву, фантазію, імпрровізацію, інтуїцію, умовність тощо. Ми вважаємо, що природа гри – це її реальні цінності, кожна з яких має важливе виховне значення.

Під структурою гри розуміється її композиція, процесуальна й операційна основи, наявність

необхідних для конкретної гри структурних ігрових одиниць, певного алгоритму.

У загальному вигляді кожна гра передбачає предметну, розумову й щиросердну діяльність індивіда, з якими зливаються уява, фантазія, інша внутрішня розумова діяльність зі своїми символами, знаками та трансакціями (Е. Берн). Крім того, практично кожна гра – це ігрові позиції, уявна ситуація, ризик, ігрові конфлікти, ігрові стани, інші неповсякденні сили гри.

Отже, маючи загальну природу, кожна гра структурно розкривається за своїми алгоритмами та за своїми механізмами, на які впливають і внутрішня енергетика гри й мислення, воля, енергія, фантазія граючих дітей. У кожному разі гра надає широке поле творчості. Структура гри, навіть строго впорядкована як дійсність гри, не обмежує її розвиток, як і прояв творчих потенцій дітей.

Узагальнено структуру сюжетно-рольової гри можна представити такою схемою: 1) сюжет; 2) ролі; 3) зміст; 4) ігрові дії; 5) ігрові операції; 6) ігрова майстерність; 7) уявна ситуація (фантазії); 8) правила.

У нашому дослідженні застосовано різноманітні ігри економічного змісту: «Супермаркет», «Книжковий ярмарок», «Банк» тощо.

Запропоновані ігри були достатньо ефективними – одержуваними в ній знаннями, сформованими вміннями та навичками, досвідом колективних переживань і вражень, досвідом міжособистісних взаємин; розвитком відносин суб'єктів ігрової діяльності зі світом, з однолітками, із самим собою.

В іграх діти 6-ти років здатні відображати достатньо складні соціальні події – народження дитини, весілля, свято, війна тощо. Діти цього віку можуть у процесі гри брати на себе дві ролі або перейти до виконання від однієї до іншої. Вони можуть вступати у взаємодію з кількома партнерами в грі, виконуючи і головну, і підпорядковану роль. Найважливішим підсумком розвитку мовлення зазначеного віку є те, що до кінця цього періоду мова стає справжнім засобом і спілкування, і пізнавальної діяльності, а також планування й регуляції поведінки (А. Богуш, Л. Божович, В. Зенківський, Н. Гавриш, С. Курінна, В. Мухіна, І. Рогальська-Яблонська, Д. Фельдштейн) [2].

Для підвищення рівня економічної обізнаності та освіченості дітей 5-6-ти років, як майбутніх громадян нашого суспільства та реалізації гри, як провідної діяльності дошкільників, було розроблено авторську проектну програму «Економіка для дошкільників».

Відмінною особливістю цієї Програми є відсутність спеціально організованої діяльності дітей. Ігри з економічним змістом (економічні ігри) у нашому експерименті використовуються в спільній діяльності з дорослим, в індивідуальній роботі, у дозвіллі, розвагах, театралізованій діяльності, у самостійній ігровій діяльності, у режимних процесах. Ігрова діяльність супроводжується візуалізацією, експериментуванням, бесідами, вирішенням проблемних ситуацій, проектною діяльністю, що значно посилює потенціал економічної гри у формуванні Я-економічного особистості дитини 5-6-ти років.

Початку роботи за Програмою передувала оцінка готовності дітей до ігор економічного

змісту. Далі проектна діяльність – перспективне планування формування ключових аспектів Я-економічного дошкільників на основі економічних категорій. До того ж доволі широко використовувались економічні ігри проблемно-ситуативного характеру для активізації творчо-індивідуальної суб'єктності особистості дошкільника. Ефективною формою спільної соціокультурної діяльності економічного змісту були суспільні свята – ігри. Оскільки казка – літературний жанр з великим дидактичним змістом економічного характеру, то в дослідно-експериментальній роботі ми широко застосовували читання художньої літератури як міні-програм ознайомлення дітей з економікою. Прикладом таких міні-програм у нашому випадку були: книга Л. Книшової, О. Меньшикової, Т. Попової «Економіка для малят або як Мишко став бізнесменом»; серія посібників Р. Жадан «Дітям про економіку, або казки про зайців-хазайців», «Малюкам про економіку, або як зайці житло будували», «Малюкам про економіку, або зайці на ярмарку», «Малюкам про економіку, або на гостині у зайців», «Малюкам про економіку, або як зайці вирішили мати свій бізнес» тощо.

Робота з моделювання реальних життєвих ситуацій відпрацьовувалась з дітьми засобами сюжетно-дидактичних ігор («Ким бути», «Обмін», «Сімейний бюджет», «Маленькі покупки», «Кондитерська фабрика», «Ательє для маленьких красунь», «Рекламна агенція», «Пункти обміну валюти» тощо), в яких дошкільники, граючись у різні професії, осягали сенс праці, відтворюючи трудові процеси дорослих, і водночас «навчалися» економіки. У цих іграх моделювалися такі реальні життєві ситуації, як: операції купівлі-продажу, виробництва і збуту готової продукції та ін. У канву сюжетно-дидактичних ігор природним чином «впліталися» логічні й арифметичні задачі, задачі-жарти, виконання завдань за малюнком, завдань-подорожей на ощадливість і раціональне використання ресурсів («Подорож Капи і Капельки», «Як Гном Економ економіть електроенергію» тощо, що значно поширило економічний кругозір наших вихованців, дозволяло їм глибше зрозуміти роль праці в житті людини, специфіку товарно-грошових відносин і реклами, розумної витрати грошей і ощадливого ставлення до світу речей, відчувати красоту світу речей, природи, людей і отримувати радість від зустрічі з ними.

Груповання ігор здійснювалося за економічною ознакою в такі основні блоки:

1. Світ грошей (знайомство з грошовими знаками, установлення залежності між якістю товару й прибутком з його продажу. Це, наприклад, ігри «Банк», «Банкомат», «Монетний двір», «Універсам-супермаркет», «Пункт обміну валюти», «Музей грошей», «Подорож» тощо.

2. Моє місто (дані щодо підприємств міста, господарств міста, провідні професії міста, виробництво товарів і речей). До них ми віднесли такі ігри, як: «Кондитерська фабрика», «Ательє», «Фермер», «Завод», «Шахта» тощо.

3. Світ товарів (знайомство з різними формами збуту продукції). Отже, використано ігри «Аукціон», «Рекламна агенція», «Будинок ляльки», «Будинок книги», «Дитяча лотерея», «Ярмарок талановитих саморобок» тощо.

4. Моя країна (знайомство із ресурсами свого краю, регіону, країни), де застосовано ігри: «Подорож товарів», «Геологи», «Газовики», «Пошта» тощо.

Групуючи ігри «за економічною» ознакою, ми враховували той важливий факт, що економіка і фінанси в сучасному світі, крім усього іншого, становлять єдиний грошово-економічний простір. Тому стратегія первинної економічної соціалізації дошкільників нерозривно пов'язана із стратегією фінансового виховання дітей, яка виявляється в галузі майна, майнових відносин. Володіння власним «майном» розвиває в дітей почуття відповідальності за нього, якщо, звичайно, дотримуватися принципів «фінансового» виховання дітей: 1) дотримуватися гарантії недоторканності особистої власності (тим, що належить дитині, може розпоряджатися тільки вона сама; це стосується не тільки грошей, але й іграшок, підручників, колекцій листівок, фантиків тощо); 2) прийняти всі збитки заздалегідь (нехай дитина здійснить більше помилок у дитинстві за участю дорослих, ніж зіткнеться із незворотною ситуацією в дорослому житті); 3) завжди пояснити, чому витрачає гроші саме таким чином (у покупці важлива не вона сама, а обговорення коло неї – можливі варіанти, співвідношення якості і вартості, її вплив на відносини з іншими); 4) чітко дотримуватися домовленості (ніяких «додаткових» фінансових впливів, якщо дитина нераціонально розпорядилася певною сумою; завжди треба віддавати «обіцяне», в іншому випадку – не обіцяти нездійсненого, особливо це стосується грошових подарунків); 5) обов'язково визначати систему фінансування дитини (фінансування – не спосіб заохочення або

покарання, а засіб розвитку певних фінансово-економічних якостей дитини; фінансування – періодичність сум, що видаються, її розмір/сума, перелік витрат, система штрафів у вигляді ділової гри. Ігри й казки фінансово-економічного змісту сприяють: розвитку вмінь уважати (у прямому арифметичному сенсі: складати, помножувати, ділити тощо); обирати (між двома «хочеться», між потрібним і необхідним, добрим і поганим), відмовлятися (від менш потрібного, від неякісного, від менш цінного – і відповідно визначати пріоритети), прораховувати власні дії, бачити наслідки того чи того рішення; формування знань основних фінансових понять («кредит», «договір», «борговий обов'язок») щодо співвідношення вартості речей (послуг); підвищення самооцінки, почуття власної гідності («Я сам щось вирішую»); пізнанню себе й інших (грошові відносини є «лакмусовим папірцем усіх інших відносин»); радощі благодійності, безоплатної допомоги іншим; можливості проявити себе «на рівних» у взаєминах із батьками. Усе це є базою для становлення суб'єктності дитини, її Я-економічного.

5. Моя родина (сімейний бюджет, його джерела, складники бюджету, розподіл прибутків, кишенькові гроші, особисті речі), де застосовувалися ігри типу: «Родина», «Крамниця», «Дошкільний заклад», «Супермаркет», «Автопарковка», «Перукарня», «Будинок моди», «Салон краси» та ін.

Висновки. Отже, реалізація проектної програми «Економіка для дошкільників» сприятиме підвищенню рівня економічної обізнаності та досвідченості дітей 5-6-ти років у дошкільних навчальних закладах.

Список літератури:

1. Выготский Л. С. Игра и её роль в психическом развитии ребёнка. Хрестоматия по детской психологии: от младенца до подростка / ред.-сост Г. В. Бурменская. Москва: Московский психолого-социальный институт, 2005. Изд. 2. С. 283-300.
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А. М. Богущ, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш, С. М. Курінна, І. П. Печенко; наук. ред. А. М. Богущ; заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
3. Захарова Н. М. Соціально-педагогічний супровід первинної соціалізації дитини. Актуальні проблеми психолого-педагогічного та соціального супроводу дитини на ранніх етапах соціалізації. Збірник Гуманізація навчально-виховного процесу. Слов'янськ, 2010. Спецвипуск 4. Частина 1. С. 123-129.
4. Малахова О. В. Педагогічні умови соціалізації молодших школярів у стосунках з однолітками: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2007. 205 с.
5. Сазонова А. В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Одеса, 2007. 240 с.
6. Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва: Просвещение, 1978. 308 с.

Куриной Я.В.

Государственное высшее учебное заведение
«Донбасский государственный педагогический университет»

РЕЛИЗАЦИЯ АВТОРСКОЙ ПРОЕКТНОЙ ПРОГРАММЫ «ЭКОНОМИКА ДЛЯ ДОШКОЛЬНИКОВ» В ПРОЦЕССЕ ПЕРВИЧНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ 5-6-ТИ ЛЕТ

Аннотация

В статье раскрывается значение и поэтапная реализация авторской проектной программы «Экономика для дошкольников» в процессе первичной экономической социализации детей 5-6-ти лет в условиях дошкольного образовательного учреждения. Проанализированы теоретические аспекты обозначенной программы и интегрированный курс занятий к ней. Определены условия реализации проектной программы. Выделены и характеризованы принципы внедрения проектной программы. Раскрыто содержание поэтапного внедрения программы в учебный процесс дошкольного образовательного учреждения. **Ключевые слова:** проектная программа «Экономика для дошкольников», Я-экономическое, дети 5-6-ти лет, субкультура, первичная экономическая социализация личности, дошкольное образовательное учреждение, игра экономической направленности.

Kurinyi Ya.V.

State Higher Educational Institution
«Donbas State Teachers' Training University»

IMPLEMENTATION OF THE AUTHOR'S PROJECT PROGRAM «ECONOMICS FOR PRESCHOOL CHILDREN» IN THE PROCESS OF PRIMARY ECONOMIC SOCIALIZATION OF CHILDREN 5-6 YEARS

Summary

The article reveals the significance and phased implementation of the author's project program «Economics for preschool children» in the process of primary economic socialization of children aged 5-6 years in the conditions of the preschool educational institution. The theoretical aspects of the indicated program and the integrated course of studies for it are analyzed. The conditions for the implementation of the project program. The principles of implementing the project program are singled out and characterized. The content of the phased introduction of the program into the educational process of the preschool educational institution is disclosed.

Keywords: project program «Economics for preschool children», I-economic, children of 5-6 years, subculture, primary economic socialization of the individual, preschool educational institution, play of economic orientation.